

**RUHIY RIVOJLANISHI SUSTLASHGAN BOLALAR NUQSONINI
KORREKSIYALASHDA MONTESSORI TIZIMIDAN FOYDALANISH**

H. A. Sharopova

Farg'ona Davlat Universiteti Pedagogika psixologiya fakulteti Maktabgacha ta'lim va maxsus pedagogika kafedrası o'qituvchisi, Quvasoy Shahar Ko'p tarmoqli Markaziy poliklinika logopedi: Farg'ona Davlat Universiteti (Oligofrenopedagogika)

Toshqo'ziyev I.

Maxsus pedagogika yo'nalishi 1-kurs talabasi

Annotatsiya

Ruhiy rivojlanishi sustlashgan bolalarda odatiy shaxsiy xususiyatlarining sustligi, yoki ko'z oldida bo'lgan hamma narsani idrok etishda qiynalishlar kuzatiladi. Ularning barchasi psixikaning inertligi va o'ta harakatchanligi bilan ajralib turadi, yangi narsaga o'tish, stereotipik harakatlar qilish va eski yodlangan belgilarni takrorlash qiyin kechadi. Bunday bolalar bilan tashkil etiladigan korreksion va pedagogik ishning maqsadi iloji boricha ko'proq bilim berish emas, balki ularning e'tiborini jalb qilish, qiziqitirish, faoliyatga jalb qilish, tasavvurlarini uyg'otishdir, shunda u yanada mustaqil, o'ziga ishongan va haqiqiy hayot sharoitlariga moslashgan bo'ladi. Ushbu maqsadni hal qilishda M. Montessori tizimida ishlash samara beradi

Kalit so'zlar: Jismoniy va ruhiy rivojlanish anomaliyalari, ijtimoiylashuv, qiyin harakatlanish, mantiqiy fikrlash, Montessori tizimi, ruhiy rivojlanish sustligi.

Jamiyat, ta'lim tizimi rivojlanishining hozirgi bosqichida og'ir va ko'p sonli rivojlanishida nuqsoni bo'lgan bolalarga yordam berish muammosiga qiziqish sezilarli darajada oshdi. Ushbu toifadagi bolalar bilan ishlashning yangi shakllari ishlab chiqilmoqda, ularning ijtimoiy va mehnatga moslashuvi va maksimal ijtimoiylashuvining yuqori imkoniyatlari yaratildi. Hozirgi vaqtda maktabga jalb qilinadigan bolalar toifasi juda xilma-xildir. Jismoniy va ruhiy rivojlanishi sustlashgan bolalarda motor sohasining qo'pol rivojlanmaganligi kuzatiladi. Ba'zi bolalarda sustlik, harakatlarning yetishmasligi, ularning monotonligi, noqulayligi ustunlik qiladi, boshqalarida esa, aksincha, harakatchanlik kuchayadi, ular doimiy harakatda bo'ladilar. Biroq, ularning harakatlari maqsadsiz, tartibsizdir. Faoliyat ularning idrok eta oladigan sohasiga kiradigan narsalar bilan belgilanadi. Buni hisobga oladigan bo'lsak bunday bolalar o'zlariga xizmat qila olmaydilar. Diqqat har doim jiddiy ravishda buziladi: ba'zida u jalb qilinmaydi va agar buni amalga oshirish mumkin bo'lsa, u barqaror bo'lmaydi, doimiy va turg'un e'tibor bo'lmasligi mumkin.

Ko'pincha bolalarning e'tiborini yorqin yoki tovushli narsalar jalb qilishi mumkin, ammo juda qisqa vaqt ichida bu jihat ham yo' qolishi mumkin. Ko'pincha RRS sezgi organlarining rivojlanishidagi anomaliyalar mavjud bo'ladi. Aksariyat hollarda analizatorlarning funktsional buzilishlari mavjudligi ham kuzatiladi. Bolalar, asosan, qabul qilingan ma'lumotlarni qanday qayta ishlashni bilmaydilar, Idrok beqarorligi va yuzakiligi bilan ajralib turadi. Notanish

hodisalar indikativ faoliyatni keltirib chiqarmaydi. Fikrlash tasodifiy va beqaror bo'ladi, bu toifa bolalar mavhum tushunchalarni namoyon qila olmaydilar, harakatlar o'rtasidagi bog'liqlikni aniqlay olmaydilar va tushuna olmaydilar. Nutq chuqur shakllanmagan, uning shakllanishi juda kech bo'lishi kuzatiladi. Uning kam rivojlanganligi darajasi odatda ruhiy kasalliklarning og'irligi asoratida yuzaga keladi. Ko'p bolalarda nutq umuman shakllanmaydi. Ko'pchilik nutqni ibtidoiy, taxminan tushunadi. Ba'zilar yuz ifodalarini, intonatsiyalarni, individual so'zlarni anglashlari mumkin. Xotira juda kichik hajmda va olingan materialni takrorlashda doimiy buzilishlar bilan ajralib turadi. Mantiqiy xotira sust rivojlangan. Ruhiy rivojlanishi sustlashgan bolalar odatiy shaxsiy xususiyatlarining sustligi yoki ko'z oldida bo'lgan hamma narsani idrok etishda qiynalishi kuzatiladi. Ularning barchasi psixikaning inertligi va o'ta harakatchanligi bilan ajralib turadi, yangi narsaga o'tish, stereotipik harakatlar qilish va eski yodlangan belgilarnilarni takrorlash qiyin kechadi. Hissiy reaksiyalarining monotonligi va farqlanmasligi bilan ajralib turadi. Shuning uchun R.S.S o'quvchilarimiz uchun hayotiy kompetentsiyalarni shakllantirish asosiy vazifalardan biri bo'lib hisoblanadi. Korreksion va pedagogik ishning maqsadi o'quvchilarga iloji boricha ko'proq bilim berish emas, balki ularning e'tiborini jalb qilish, qiziqtirish, faoliyatga jalb qilish, tasavvurlarini uyg'otishdir, shunda u yanada mustaqil, o'ziga ishongan va haqiqiy hayot sharoitlariga moslashgan bo'ladi. Ushbu maqsadni hal qilishda M. Montessori tizimida ishlash yordam beradi.

Montessori tizimida Montessori sinfi jihozlangan holda faoliyat olib boriladi. Biz o'z ishimizda Montessori texnikasining elementlaridan foydalanamiz. Bu ko'proq hissiy materiallar va amaliy hayot uchun materiallar bo'lib, ular haqiqiy hayotga yaqin bo'lgan o'z-o'ziga xizmat ko'rsatish ko'nikmalarini shakllantirish uchun zarurdir. Ushbu mashqlarning maqsadi bolaga o'ziga g'amxo'rlik qilishni o'rganishga yordam berishdir. **Sensor zonasida** o'qish, o'quvchilar o'zlarining barcha sezgi organlaridan foydalanadilar va rivojlantiradilar. **Turli xil materiallar bilan shug'ullanib**, bolalar hissiy standartlar bilan tanishadilar, ob'ektlarning belgilarini aniqlashni o'rganadilar: ob'ektlarning shakli, kattaligi, rangi, balandligi, vazni. Kelajakda o'quvchilar ushbu mashqlarni qisman yordam bilan bajaradilar (o'qituvchi ko'rsatmalar beradi va agar yordam kerak bo'lsa, o'quvchiga yordam beradi) va mustaqil o'z imkoniyatidan foydalangan ravishda, bajarishga umid qilamiz. Montessori sinfidagi o'quvchilar uchun darslar sodda va hayotiydir. Biz eng mashhur ta'lim usullaridan biri – Montessori tizimini muhokama qilamiz, va RRS bolalar uchun samarali usullaridan foydalanishni tafsifiya etamiz.

- * Montessori tizimi nima
- * Asosiy tamoyillar
- * Montessori tizimi kimga mos keladi

Montessori tizimi nima

Montessori metodologiyasi-bu didaktik jihatdan tayyorlangan muhitga tayanib, bola mustaqil ravishda rivojlanadigan pedagogik tizimdir. Montessori pedagogikasi bolaning erkin tarbiyasi, tabiiy psixologik, ijtimoiy va jismoniy rivojlanishi g'oyalariga asoslanadi.

Montessori tizimining asosiy printsiplari "buni o'zimga qilishimga yordam bering" ifodasini anglatadi. Voyaga yetgan kishi murabbiy sifatida emas, balki yordamchi sifatida ishlaydi. O'qituvchi-

o'qituvchining vazifasi bolaning manfaatlarini aniqlash va unga qiziqish doirasini o'rganish va o'rganish uchun qulay muhit yaratishdir.

Montessori — bu birinchi navbatda erta rivojlanish texnikasidir. 3-6 yoshli bolalar uchun eng keng tarqalgan guruhlardan iborat. Darslar zonalarga bo'lingan xonada o'tkaziladi: **fan sohasi**, - hayot uchun amaliy ko'nikmalar sohasi, - til sohasi, matematik va hissiy zonalar. Bolaning o'zi hozirgi paytda unga qiziq bo'lgan narsani tanlaydi. Darslar maksimal darajada jalb qilinadi, bolalar oson va zavq bilan o'rganadilar. Hamma uchun majburiy bo'lgan yagona dastur yo'q, chunki bilimlarni baholash yoki tengdoshlar bilan raqobat yo'q.

". Segen va Itarning asarlari, olib borgan ishlari Mariyaga katta ta'sir ko'rsatdi, taniqli olimlarning didaktik materiallaridan amalda foydalangan holda, u bolalar psixologik yordamga emas, balki pedagogik yordamga muhtoj ekanligiga ishonch hosil qildi.

Keyinchalik Mariya kasal bolalar bilan ishlash uchun o'qituvchilarni tayyorlagan Ortofrenika institutiga rahbarlik qiladi. Institut bazasida u talabalar bilan mashg'ulotlarni davom ettiradi, yana bir bor uning usullari ishlayotganiga va Montessori tizimida o'qiyotgan bolalar ajoyib natijalarga erishishiga ishonch hosil qiladi.

Montessori metodikasining asosiy printsiplari :

* **Tanqid va ta'qiqlar ta'qiqlangan.** Bola o'rganishda xatolarga yo'l qo'yishi mumkin. Har bir bolaga ko'nikmalarni o'rganish uchun har xil vaqt kerak bo'ladi;

* **Muayyan xatti-harakatlar qoidalariga rioya qilganingizga ishonch hosil qiling.** Masalan, biron bir narsani (kitob, o'yinchoq va boshqalar) olib, bola uni joyiga qo'yishi kerak;

* **Bolalar o'zlari faoliyat turlarini tanlaydilar** va hozirgi paytda ular qiziqadigan "zonada" shug'ullanadilar;

* **O'yin xonasidagi barcha narsalar** bolalar ularga yetib borishi va o'zlari olishlari uchun joylashtirilgan. Bundan tashqari, har bir ob'yekt faqat bitta nusxada, agar bolalar boshqacha kelishib olmagan bo'lsa, uni birinchi bo'lib olgan bola o'ynaydi. Bolalarga mebelni ko'chirishga va o'zlariga qulay joyni tanlashga ruxsat beriladi, shu bilan birga boshqalarga xalaqit bermaslik uchun iloji boricha kamroq shovqin chiqarishga harakat qilish kerak;

* **Ko'pgina mashg'ulotlar nozik vosita mahoratini** va hissiyotlarini (hid, teginish, ta'm, eshitish) rivojlantirishga qaratilgan, chunki Montessori bu aql, nutq, xotira va e'tiborni rivojlantirishga yordam beradi deb hisoblagan. Ba'zi Montessori bog'larida hatto chinni idishlar ham mavjud bo'lib, ular mo'rt narsalar bilan ishlash mahoratini va ularning qiymatini tushunishni ta'minlaydi;(RRS bola buni his qiladi)

* O'qituvchi ishining mohiyati ikkinchi darajali, uning vazifasi bolani qiziqtirish va uning fikrini majburlamasdan rivojlanishiga yordam berishdir;

* O'yin xonasi maxsus tayyorlangan muhitni tashkil etadigan zonalarga bo'linadi. Montessori texnologiyasiga ko'ra, makon juda muhim rol o'ynaydi. Xona yengil, keng bo'lishi kerak, dizayn tinch ranglarda saqlanadi. Har bir zonada tegishli ko'nikmalarni rivojlantirish uchun zarur bo'lgan materiallar mavjud. Hatto eng kichik bolalar uchun ham barcha narsalar ko'z darajasida joylashgan bo'lib, ularni harakatga taklif qiladi.

Montessori tizimidagi asosiy narsa aqlni rivojlantirishdir. Mustaqillikni tarbiyalash va o'qituvchini o'qituvchi va hokimiyat sifatida emas, balki kelajakda yordamchi sifatida qabul qilish oddiy maktabga o'tishda muayyan qiyinchiliklarga olib kelishi mumkin. Rolli o'yinlarning

yetishmasligi tashvishlantiradi: Montessori bog'larida bolalar muzokara qilishni o'rganadilar, lekin birgalikda o'ynamaydilar, hamma mustaqil ravishda shug'ullanadi.

Montessori tizimi kimga mos keladi

Montessori tizimi, birinchi navbatda, individual yondashuv muhim bo'lgan bolalar uchun, o'z ritmida mashq qilishga odatlangan bolalar uchun javob beradi. Qiziquvchan individualistlar, rivojlangan muloqot qobiliyatiga ega bolalar, mustaqil va erkinlikni sezuvchi o'g'il va qizlar, qoida tariqasida, Montessori muhitida qulaydir.

Haddan tashqari faol, bezovtalanadigan bolalar uchun juda qiyin bo'lishi mumkin. Ko'pgina hollarda, Montessori tizimi jismoniy va ruhiy rivojlanishi sustlashishi bilan bog'liq muammolarga duch kelgan bolalar uchun ham foydalaniladi. Dastur bir-biri bilan yetarlicha aloqani ta'minlashi uchun bunday hususiyatli bolalar uchun moslab shakllantiriladi, bunday bolalarda boshqalar bilan o'zaro munosabatlardagi qiyinchiliklar hatto kuchayishi oldini olishlari yo'llari inobatga olinadi.(autism va RaS sindromli bolalar uchun)

Taniqli psixolog L. S. Vygotskiy "Yuqori aqliy funktsiyalarni rivojlantirish" asarida "bola ruhiyatining me'yorda rivojlanishi uchun me'yoriy tashkilot zarur" deb ta'kidlagan. Ushbu ikkita rivojlanish rejasidagi tafovutlar – biologik va ijtimoiy-psixikaning nuqsonli rivojlanishining asosidir."

Zamonaviy bolalarga rivojlanishdagi qiyinchiliklarni yengishga yordam beradigan o'quv va tuzatish usullarini yaratish masalasi dolzarb masala hisoblanadi. Va eng muhimi, ushbu usullar shaxsga yo'naltirilgan bo'lishi kerak.

Ushbu imkoniyat M. Montessori tizimidan foydalanganda paydo bo'ladi . Didaktik material," tayyorlangan muhit"," o'qituvchi-o'quvchi " munosabatlarining shakli bolaga xatti-harakatlarning o'zgaruvchanligi, ya'ni tashqi muhit bilan o'zaro ta'sir qilish usullarining ko'payishi va xilma-xilligi , yuzaga keladigan vaziyatga mos keladigan javoblarni yaratish imkoniyatini beradi. Tizim jamiyat va tashqi dunyodan bolaning rivojlanayotgan ongiga tegishli bo'lgan so'rovni shakllantirishga imkon beradi. Ushbu jarayon bolada mavjud bo'lgan imkoniyatni yangilaydi.

Agar bola harakat qilish imkoniyatidan mahrum bo'lsa, u hech qachon o'zini qobiliyatlarini bilmaydi, u hech qachon bo'lishi mumkin bo'lgan narsaga aylanmaydi.Buni bartaraf etishda Montessori tizimining tanlovi,ichki hissiyoti,qulay muhiti yordamga keladi.

Xulosa qilib aytganda, harakat tayanch a'zolari buzilgan, ruhiy rivojlanishi sustlashgan, nutqida og'ir nuqsonga ega bolalar anomalialarini korrektsiyalashda, ijtimoiylashuvida Montessori tizimidan unumli va o'z o'rnida to'g'ri foydalanish samarali natijalar beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Воспитание и обучение детей и подростков с тяжелыми и множественными нарушениями развития: [программно-методические материалы] / [БгажноковаИ.М., Ульяновцева М. Б., Комарова С. В. и др.]; под ред.И. М. Багожноковой.- М.:Гуманитар.изд.центр ВЛАДОС,2007.:ил.-(Коррекционная педагогика).
- 2 Елена Хилтунен «Говорю, Пишу , читаю» Москва ЮНИОН паблик АЛЬТА_ПРИНТ2005

3 Система М.Монтессори: Теория и практика: учеб. пособие для студ. учреждений высш. образования / М. Г. Сорокова. - 6-е изд., стер. - М.: Издательский центр «Академия», 2014.

4 Рязанова А. В. Основные принципы организации развивающей среды для ребенка с тяжелыми и множественными нарушениями развития / А.В Рязанова // Воспитание и обучение детей с нарушениями развития. — 2014. — № 3.

5 Alohida ehtiyojga ega bo'lgan bolalarga erta korreksion rivojlantiruvchi yordam Mo'minova L.R. Nurkeldiyeva D.A. Tohirova Sh.R.